

PROSTOR

23 [2015] 1 [49]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK I UDC 71/72
23 [2015] 1 [49]
1-194
1-6 [2015]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

82-95 **GORAN MICKOVSKI
VLADAN DJOKIĆ**

OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE
RADNIKA U SKOPJU ARHITEKTA
DRAGE IBLERA, 1934.

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 725.1 D. IBLER (497.7, SKOPJE)*19"

SOCIAL SECURITY DISTRICT OFFICE
IN SKOPJE DESIGNED BY THE ARCHITECT
DRAGO IBLER, 1934

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 725.1 D. IBLER (497.7, SKOPJE)*19"

SL. 1. D. IBLER I D. GALIC: OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA U SKOPJU, 1934.
FIG. 1. D. IBLER AND D. GALIC: SOCIAL SECURITY DISTRICT OFFICE, SKOPJE, 1934

GORAN MICKOVSKI, VLADAN DJOKIĆ

UNIVERZITET „SV. KIRIL I METODIJ“
 ARHITEKTONSKI FAKULTET SKOPJE
 MAKEDONIJA – 1000 SKOPJE, BULEVAR PARTIZANSKI ODREDI 24
 UNIVERZITET U BEOGRADU
 ARHITEKTONSKI FAKULTET
 SRBIJA – 11000 BEOGRAD, BULEVAR KRALJA ALEKSANDRA 73
 mickovski.goran@arh.edu.mk
 vdjokic@arh.bg.ac.rs

IZVORNI ZNAJSTVENI ČLANAK
 UDK 725.1 D. IBLER (497.7, SKOPJE)“19”
 TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM
 2.01.04. – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
 I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA
 ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 25. 7. 2014. / 9. 6. 2015.

THE SS. CYRIL AND METHODIUS UNIVERSITY OF SKOPJE
 FACULTY OF ARCHITECTURE
 MACEDONIA – 1000 SKOPJE, BULEVAR PARTIZANSKI ODREDI 24
 UNIVERSITY OF BELGRADE
 FACULTY OF ARCHITECTURE
 SERBIA – 11000 BELGRADE, BULEVAR KRALJA ALEKSANDRA 73
 mickovski.goran@arh.edu.mk
 vdjokic@arh.bg.ac.rs

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
 UDK 725.1 D. IBLER (497.7, SKOPJE)“19”
 TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
 2.01.04. – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
 AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE
 ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 25. 7. 2014. / 9. 6. 2015.

OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA U SKOPJU ARHITEKTA DRAGE IBLERA, 1934.

SOCIAL SECURITY DISTRICT OFFICE IN SKOPJE DESIGNED BY THE ARCHITECT DRAGO IBLER, 1934

GALIĆ, DRAGO
 HRVATSKA MODERNA ARHITEKTURA
 IBLER, DRAGO
 OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA [OUZOR]
 SKOPJE, MAKEDONIJA

Povodom 81. obljetnice izgradnje, a na temelju analize originalnih projektnih materijala i dokumentacije vezane za izgradnju, proučavanje postojećeg stanja te izučavanje dokumentacijskih izvora i literature vezanih za kontekst vremena i prostora izgradnje, u članku će biti predstavljena zgrada Okružnoga ureda za osiguranje radnika [OUZOR] u Skopju hrvatskoga arhitekta Drage Iblera, puštenog u uporabu 1. lipnja 1934. godine.

GALIĆ, DRAGO
 CROATIAN MODERN ARCHITECTURE
 IBLER, DRAGO
 SOCIAL SECURITY DISTRICT OFFICE [SSDO]
 SKOPJE, MACEDONIA

On the occasion of the 81st anniversary of its construction, this paper presents the building of the Social Security District Office [SSDO] in Skopje designed by the Croatian architect Drago Ibler, which was opened on the 1st of June in 1934. This research is based on the analysis of the original design and documents related to its construction, its present condition, as well as documents and literature dealing with that historical period and the site.

UVOD

INTRODUCTION

Zgrada Okružnoga ureda za osiguranje radnika u Skopju [OUZOR] – današnja Specijalna bolnica kirurških bolesti Sv. Naum Ohridski [SBKB] nalazi se u užem središtu grada Skopja, na uglu Bulevara 11 Oktomvri i Ulice Filip Vtori Makedonski, u neposrednoj blizini Skupštine Republike Makedonije, nekadašnja Banska uprava. Izgradnja zgrade počela je 4. svibnja 1932., dovršena je krajem svibnja 1934., a predana na uporabu 1. lipnja 1934. godine.¹ Autori su projekta hrvatski arhitekti Drago Ibler (Zagreb, 1894. – Novo Mesto, 1964.) i Drago Galic² (Zagreb, 1907.-1992.) u svojstvu suradnika. U članku se – na temelju usporedbenih analiza zgrade s drugim građevinama izgrađenim u prostornom, društvenom i socijalnom kontekstu Skopja u međuratnom razdoblju te razmatranja u sklopu Iblerova stvaralaštva – izvode zaključci o važnoj ulozi zgrade u promoviranju ideja moderne arhitekture u međuratnom razdoblju i njezino značenje u ostvarivanju njegova socijalno angažiranog djelovanja.

Arhitekt Drago Ibler jedan je od temelja hrvatske arhitekture dvadesetoga stoljeća. Iblerov se arhitektonski opus ostvaruje tijekom gotovo pet desetljeća – od 1913. godine kad se upisuje na Kraljevsku visokotehničku skolu u Dresdenu, gdje 1921. godine stječe diplomu inženjera-arhitekta, do 1964. godine kad je stradao u prometnoj nesreći. Njegovo stvaralaštvo „u prostornom smislu, spaja u sebi ideološki stupnjevite sredine: rubnu – kakva

je bila Hrvatska, kompromisnu – kakva je bila Njemačka, i radikalnu, kakva je bila Francuska. U vertikalnom smislu, sadrži sve elemente iz kojih se poretka i odnosa ideologijsko stupnjevanje i izvodi: elemente neostilova, secesije, ekspresionizma, internacionalnog funkcionalizma i njegove posthume”.³ Dugo razdoblje Iblerova rada presijeca se u godinama povijesnih događanja, boravkom u različitim zemljama i svakako stilskim opredjeljenjima. Ž. Čorak ustanovljuje pet Iblerovih stvaralačkih razdoblja: 1) tradicionalna figuracija, razdoblje studija (1913.-1921.); 2) slobodna figuracija – ekspresionističko razdoblje, rad u atelijeru Hansa Poelziga i prve godine nakon povratka u Zagreb, kada intenzivno radi na arhitektonskim natjecajima, ali bez velikog uspjeha⁴ (1921.-1929.); 3) prihvaćanje funkcionalizma – ‘Zemljino’ razdoblje, kada izvodi najveći broj građevina (1929.-1935.); 4) slabljenje koda (1935.-1941.) i 5) poslijeratno razdoblje (1945.-1964.).⁵

Zgrada OUZOR-a u Skopju, projektirana 1930.-1931. godine, pripada ‘Zemljino’ razdoblju, kada se Ibler opredjeljuje i prihvaća funkcionalizam i modernističku estetiku. Ono što pretihodi ovome razdoblju i projektu OUZOR-a, a što je od iznimnog značenja za rad i stilsko opredjeljenje u budućnosti – jest njegov angažman na uređenju kazališnog odjela za Paviljon Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca [SHS] na Svjetskoj izložbi [EXPO '25] u Parizu, za koji je dobio zapažene pozitivne kritike u zemlji i nakon čega se, konačno, etablirao na arhitektonskoj sceni. Godinu dana nakon pariške izložbe 1926. godine Ibleru je dodijeljeno mjesto profesora na novonasta-

¹ Iako se u većini izvora navodi da je zgrada OUZOR-a izgrađena 1930.-1932. godine [PREMERL, 1990: 82; ČORAK, 1981: 144; MUTNJAKOVIĆ, 1976: 9], sačuvani „Protokol komisijskog uvidaja”, datiran 30.7.1934., navodi: „Zgrada je počela da se zida kao nova iz temelja po izdanoj dozvoli od strane Suda Općine Grada Skoplja T. Br. 3584 od 5. avgusta [kolovoza] 1931. god. Zidanje zgrade je započeto 4. maja [svibnja] 1932. godine i definitivno je dovršena krajem maja [svibnja] 1934. godine i predana u upotrebu 1. juna [lipnja] 1934. godine.” [AMPOS 6.1.297.9/480-673 /a]

² D. Galic je učenik na Arhitektonskom odjelu Likovne akademije s kojim je D. Ibler najduže surađivao, a i radio na mnogim arhitektonskim natjecajima od velike važnosti. Galic je realizirao najveći dio Iblerovih zgrada iz 1930-ih. U 1934. izlagao je s grupom „Zemlja”. [PREMERL, 1976.b: 54; PREMERL, 1990: 70; SEGVIC, 1986: 119; SEGVIC, 1992: 68]

³ ČORAK, 1981: 11

⁴ Tekst Miroslava Krleze *Slučaj arhitekta Iblera* vezan je izvor informacija o Iblerovim projektima u ovome razdoblju. [KRLEŽA, 1992: 7]

⁵ Više o Iblerovim stvaralačkim fazama: ČORAK, 1981.

⁶ Arhitektonski odjel započinje radom 1926. godine, kada je na poziv Ivana Mestrovica D. Ibler prihvatio mjesto profesora. Nastavni program škole i praktičiranje nastave bili su specifični; nastava se provodila timski, neposredno i kroz zajednički rad na arhitektonskim zadacima. Ibler kao majstor profesor imao je ključnu ulogu u odgoju nekoliko generacija arhitekata i prihvaćanju funkcionalističke arhitekture. [ČORAK, 1981: 70-74; DOMLIJAN, 1986: 38; PREMERL, 1990: 42; MUTNJAKOVIĆ, 1992: 73; ŠERMAN, 2009:

lome Arhitektonskom odjelu⁶ pri Akademiji likovnih umjetnosti, gdje sa skupinom likovnih umjetnika 1929. godine osniva grupu Zemlja⁷, koje je i predsjednik⁸ sve do njena raspustanja 1935. godine. Angažmanom na Likovnoj akademiji, kako navodi Šegvić, „Ibler je preuzeo u nas Gropiusovu ulogu da odgaja sredinu, da vrši pripremu za novu arhitekturu, urbanizam i novi dizajn”.⁹

U ovome razdoblju Ibler zajedno s Dragom Galićem projektira veći broj građevina, ali i ostvaruje više realizacija, koje se prema namjeni mogu svrstati u nekoliko grupa – od stambenih zgrada i vila, javnih, ponajviše socijalnih i zdravstvenih institucija, do industrijskih građevina. Svojom važnošću ističu se socijalne i zdravstvene zgrade u kojima se ocrtavaju Iblerove osnovne smjernice rada i nastojanja te se konačno materijalizira njegovo socijalno angažirano djelovanje. U tom je razdoblju Ibler projektirao i izveo cijeli niz takvih građevina: OUZOR u Mostaru (1930., izveden), upravna zgrada Higijenskoga zavoda u Zagrebu (1931., izvedena), srednjoškolsko sklonište u Zagrebu (1931.), OUZOR u Osijeku (1935.), te OUZOR u Skopju (1931., izveden).¹⁰

Zgrada OUZOR-a u Skopju treća je i posljednja Iblerova izvedena građevina za javne namjene u kojoj uspješno organizira prostor složenoga sadržaja i njegov razmjestaj po katovima. Zgrada je svedena na osnovne geometrijske oblike, a pročelja su glatka i oslobođena nepotrebnih detalja (Sl. 1. i 2.). Osim čistocom arhitekture, uporabom dostupnih materijala i primjenom suvremene konstrukcije ističe se i funkcionalnošću i racionalnošću.

332-333; ROGINA, 1984: 8]. Ibler organizira „... arhitektonski odjel, kao jedna među prvim arhitektonskim školama na svijetu, što je kao bazu svoga rada uzela isključivo suvremenu arhitektonsku orijentaciju” [MUTNIAKOVIC, 1959: 7].

7 Grupa 'Zemlja' okupljala je napredne mlade umjetnike, slikare, kipare i arhitekte. Organizatori 'Zemlje' bili su slikar Krsto Hegedusić i arhitekt Drago Ibler [PREMERL, 1990: 46]. Arhitekti – članovi i gosti 'Zemlje', osim Drage Iblera, bili su još: Stjepan Planić, Mladen Kauzlaric, Lavoslav Horvat, Drago Galic, Josip Picman, Zdenko Strizic i Stjepan Gomboš [ČORAK, 1981: 104].

8 Skupštini je nazočilo osam umjetnika. Slikari: K. Hegedusić, O. Mujadžić, O. Postruznik, K. Ruzička i I. Tabaković; kipari: A. Augustinčić i F. Kršinić, te D. Ibler kao jedini arhitekt udruženja, koji je bio izabran i za predsjednika. [PALADINO, 2006: 169]

9 ŠEGVIĆ, 1981: 13

10 OUZOR u Mostaru i OUZOR u Skopju predstavljeni su u knjizi *Problemi suvremene arhitekture*. [PLANIC, 1932.]

11 Prvi građevine moderne u Skopju, zgrada OUZOR-a Drage Iblera i zgrada Gospodarskog doma Milana Zlokovica, iniciraju i generiraju buduće gradsko tkivo, a karakteriziraju se visokom elaboracijom novoga arhitektonskog izraza [BAKALCEV, 1986: 59]. Avangardnost ove zgrade potvrđuje se i činjenicom da je izgrađena gotovo u istom razdoblju kada i najpoznatije zgrade europskoga purizma. [TOKAREV, 2006: 51; PENCIC, 2009: 25]

12 KCS/a

13 KCS/b

SL. 2. OUZOR U NEPOSREDNOJ OKOLICI, 2015.
FIG. 2. SSDO IN ITS IMMEDIATE SURROUNDINGS, 2015

cu. Pored potvrđene arhitektonske kvalitete koja ju čini vrijednom znanstvenog istraživanja, dodatni razlog za temeljito proučavanje jest i činjenica da je zgrada OUZOR-a jedna od dviju modernističkih građevina javne namjene izgrađenih u međuratnom razdoblju u Skopju.¹¹ U ovome smislu članak će potvrditi značenje Iblerova stvaralaštva u utemeljenju suvremene slike grada i razvoj moderne arhitekture u međuratnom i razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata.

Još jedan važan razlog za istraživanje i dokumentiranje jest i neizvjesnost s kojom je građevina suočena, i to zbog određenih velikih gradbenih intervencija i promjena arhitekture u budućnosti. Naime, nakon rješenja iz 1996. godine¹² kojim je zgrada utvrđena i zaštićena kao kulturno povijesno nasljeđe, 2009. godine na zahtjev SBKB-a, koja je pravni sljedbenik OUZOR-a, i to od strane Konzervatorskog centra Skopje [KCS], izvršena je revalorizacija rješenja i smanjena zaštitna razina, čime je dopuštena dogradnja u unutrašnjem dvorištu i gradnja 'prikladne nadstresnice' kod glavnog ulaza.¹³ U slučaju ostvarenja očite namjere rukovodstva SBKB-a da dogradnjom trajno promijeni karakter zgrade, članak će poslužiti kao pisani zapis postojećeg stanja i pregled građevnih intervencija od izgradnje do 2014. godine.

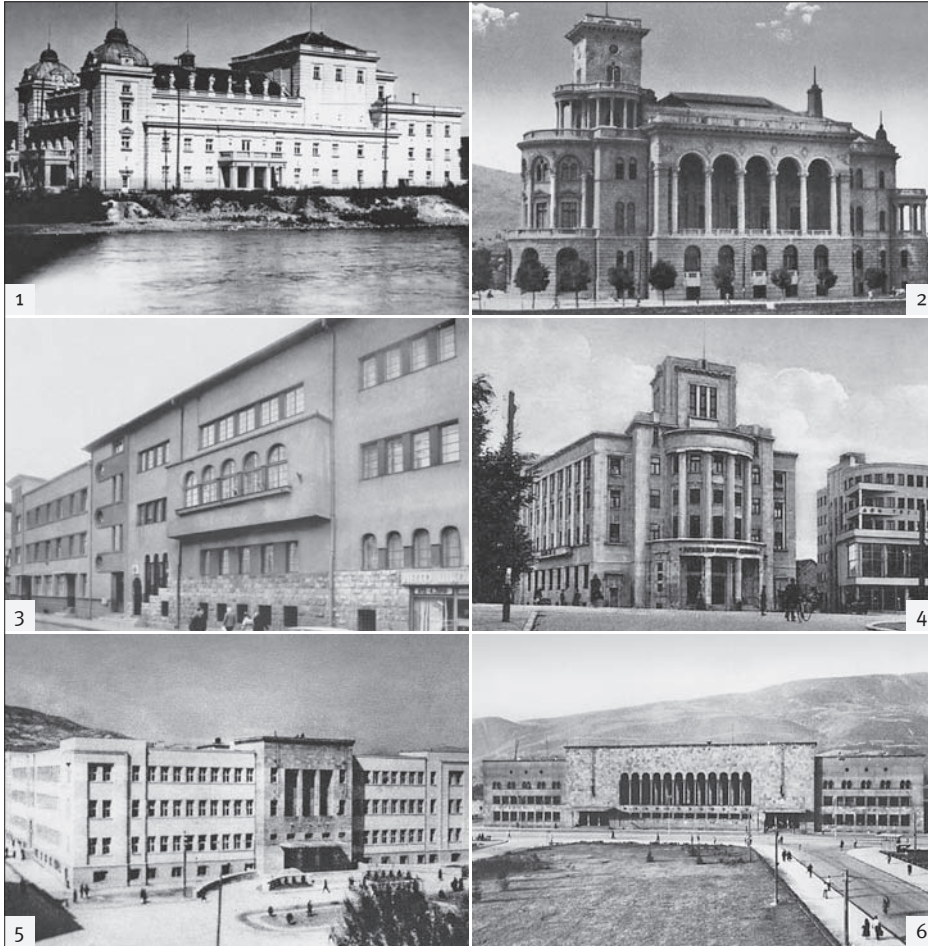
SL. 3. OUZOR U NEPOSREDNOJ OKOLICI, ORTOFOTO, 2008.
FIG. 3. SSDO IN ITS IMMEDIATE SURROUNDINGS, ORTOPHOTO, 2008

OUZOR U KONTEKSTU ARHITEKTURE I URBANI RAZVITAK SKOPJA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

SSDO IN THE CONTEXT OF ARCHITECTURE AND URBAN DEVELOPMENT OF SKOPJE BETWEEN THE TWO WORLD WARS

Razvoj grada Skopja u razdoblju nakon Prvo-
ga svjetskog rata odvijao se pod utjecajem

Sl. 4. 1 – NARODNO KAZALIŠTE, 2 – ČASNIČKI DOM, 3 – CRVENI KRIŽ I BURZA RADNE SNAGE, 4 – NARODNA BANKA, 5 – BANOVINSKA SKUPŠTINA, 6 – ŽELJEZNIČKI KOLODVOR

Fig. 4. 1 – NATIONAL THEATRE, 2 – OFFICERS' CENTRE, 3 – RED CROSS AND EMPLOYMENT OFFICE, 4 – NATIONAL BANK, 5 – COUNTY'S ASSEMBLY, 6 – RAILWAY STATION

političkih procesa i urbane politike novonastale države Kraljevstva SHS (poslije Kraljevstvo Jugoslavije). Godine 1918. Skopje postaje administrativni centar Vardarske banovine u kojem se koncentriira politička moć, trgovački i bankarski kapital te kulturne aktivnosti širega područja. Namjera države da uspostavi vlast i prilagodi prostor svojim ciljevima, a kao reakcija na zatečeni otomanski urbani model, bila je usmjerena deotomanizaciji, ali i modernizaciji, stvaranjem nove urbane forme, novih javnih institucija i prostornih dispozicija.¹⁴

Prvi regulacijski plan Skopja izradio je 1914. godine Dimitrije T. Leko (1863.-1914.) na temelju prvonagrađenog rješenja na natječaju raspisanom jednu godinu ranije. Značajna je karakteristika ovoga plana da se njime „promovira novi urbani model, unitarni koncept urbane forme“, suprotno od tradicionalnog otomanskoga urbanog koncepta „distinktivnih urbanih entiteta, ‘maala’“. ¹⁵ Unatoč njegovu donošenju, s obzirom na početak Prvoga svjetskog rata te nepovoljne gospodarske i ekonomske uvjete u desetljeću koje je slijedilo – plan nije doživio svoju realizaciju, ali

ideje koje je promovirao bile su usvojene u sljedećim planskim rješenjima. Nakon više parcijalnih regulacijskih planova za određene dijelove grada¹⁶ radene na temelju plana iz 1914., Josif Mihajlović, tadašnji gradonačelnik Skopja, izradio je 1929. godine novi Generalni regulacioni plan. Glavna programsko-morfološka karakteristika ovoga plana jest podjela grada na funkcionalne dijelove i grupiranje javnih građevina stvaranjem dvaju administrativnih središta – državnog i općinskog.¹⁷

Nakon donošenja Generalnoga regulacionog plana, a suglasno planovima vlasti da oblikuje prostor prema svojim potrebama¹⁸, u Skopju je počeo velik građevinski ciklus i intenzivirala se izgradnja javnih građevina i infrastrukture. Zbog nedostatka arhitekata u Skopju veliki će broj inozemnih stručnjaka raditi na projektima novih zgrada. Uz srpske aktivni su bili i ceski arhitekti, kao i ruski arhitekti imigranti.¹⁹ Ovi će arhitekti svojim projektima, a suglasno državnoj politici za stvaranje ‘nacionalnoga stila’²⁰ i naklonjenosti lokalnih vlasti ka klasicizmu, odrediti dominantan pravac arhitektonske aktivnosti u razdoblju između dva svjetska rata prema akademizmu.

Od javnih građevina koje su izgrađene neposredno prije donošenja plana 1929. godine pa sve do početka Drugoga svjetskog rata, a koje se izdvajaju svojom društvenom vrijednošću, tek se Iblerova zgrada OUZOR-a (1934.) i Gospodarski dom Milana Zlokovica (1935.) ističu suvremenosti i utvrđenim modernističkim pristupom. Sve su ostale zgrade, npr.: Narodno kazalište (1927.), Časnički dom (1929.), Crveni križ (1930.), Narodna banka (1933.), Banovinska skupština (1938.), Željeznički kolodvor (1938.) i Burza radne snage (1939.), projektirane s naglašenim akademskim pristupom, u dijapazonu od ‘folklorna’, ‘monumentalno evropska’, do ‘moderniziranog akademizma’ (Sl. 4.).

¹⁴ U ovome razdoblju uspostavlja se nova urbana forma usvajanjem principa različitih teorijskih temelja – od ideje za umjetničko oblikovanje gradova do planiranja u velikoj maniri. [BAKALČEV, 2004: 61]

¹⁵ BAKALČEV, 2004: 65

¹⁶ Više u: PENCIC, 2011: 25

¹⁷ Za plan je karakteristična podjela grada u funkcionalne dijelove – kvartove koji formiraju nove trgovačke, administrativne, sveučilišne i industrijske centre [MARINA, 2014: 9]. Državni centar okuplja zgrade Županije: Uprava grada, Armijsko sjedište, Palaca pravde, Tehnička direkcija, Trgovačka komora i akademija, Ured za osiguranje radnika i Željeznička direkcija. [MIHAJLOVIĆ, 1929: 2]

¹⁸ Kako bi vlast predstavila sebe kao oličje nove vizije za preobrazbu postojećega grada prema primjerima razvijenih srednjoeuropskih gradova, nakon donošenja plana počeo je velik ciklus izgradnji na novim područjima. [KROBAR, 2014: 23]

¹⁹ TOMOVSKI, 2003: 52

²⁰ Više o nastojanju stvaranja tzv. ‘nacionalnog stila’: GRČEV, 2003: 192-323

Lokacija OUZOR-a nalazi se u neposrednoj blizini prostora predviđenog za zgrade Banovinske skupštine, za koji je 1930. godine raspisan natječaj na kojem je prva nagrada dodijeljena ruskim arhitektima Ivana Rika i Viktora Lukomskog, koji su ponudili akademsko rješenje s „elementima srednjovjekovnog graditeljskog naslijeđa”.²¹ Iste godine, nekoliko mjeseci kasnije, raspisan je i arhitektonsko-urbanistički natječaj za siri prostor Trga oslobođenja i okolno područje kojem pripada i lokacija OUZOR-a, no bio je postavljen uvjet da stil građevina na Trgu bude u harmoniji s odabranim stilom Banovinske skupštine.²² Prihvaćena prvonagrađena rješenja na ovim natječajima, usprkos nastojanju gradskih i banovinskih vlasti, nisu realizirana. Osam godina kasnije, 1938., na lokaciju koja je za nju predviđena, Banovinska skupština je izgrađena, ali prema novome projektu češkog arhitekta Hudaka Viktora (Sl. 4.). Pod utjecajem promijenjenoga konteksta nakon izgradnje OUZOR-a i pod utjecajem tada već sve prisutnijih modernističkih tendencija u arhitekturi, u novome projektu Banovinske skupštine „odstranjeni su svi ‘tradicionalistički’ tretirani elementi sa naznamicama povijesne aluzije, čime je urađen pokušaj ‘moderniziranja’ arhitektonskog izraza”.²³

U kulturnoj sredini prihvaćenog i protežiranog akademizma, arhitektura OUZOR-a, koja se zasniva na mogućnosti konstruktivistickog i funkcionalnog pristupa, javila se kao prava suprotnost izgrađenom okruženju i banovinskoj politici prema arhitekturi. „Danas nam to izgleda jednostavna i sama-po-sebi razumljiva arhitektura, no treba shvatiti da je samo nekoliko godina prije (1929.) ruski emigrant Vilijem Baumgartner u funkciji ‘državnog arhitekta’ kralja Aleksandra u Skopju sagradio Oficirski dom, kao sasvim solidan akademski klasicizam sredine devetnaestog stoljeća, treba shvatiti tu državnu i kraljevsku arhitekturu gdje Viteški Kralj Aleksandar I.

daje ‘definitivne instrukcije u pogledu arhitektonske obrade fasade...’.”²⁴ Izgradnjom, OUZOR je označio „modernistički proboj, nakon čega do početka Drugog svjetskog rata modernizam polako postaje poznat javnosti i zauzima svoje mjesto u arhitekturi”.²⁵

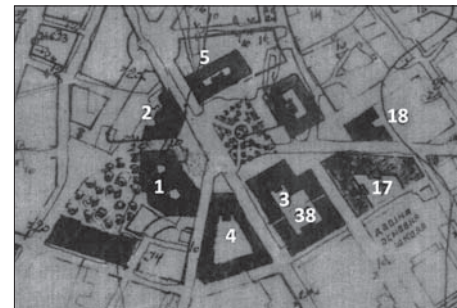
ZNAČENJE SUZOR-A I OUZOR-A U SKOPJU U IBLEROVU STVARALAŠTVU

SIGNIFICANCE OF FSSA AND SSDO IN SKOPJE IN IBLER'S ARCHITECTURE

Stvaranjem Kraljevine SHS još je u prvim godinama, „zbog razlike u razvijenosti i pravnim tradicijama pojedinih dijelova države”²⁶, počela unifikacija zakonodavstva. Kad je riječ o osiguranju radnika i radničkih prava, razlike su bile velike.²⁷ Kako bi se uvelo jednoobrazno osiguranje radnika na teritoriju cijele države, 14. svibnja 1922. godine usvojen je Zakon o osiguranju radnika.²⁸ Na temelju zakona formiran je Središnji ured za osiguranje radnika [SUZOR] u Zagrebu, koji će u sljedećih petnaest godina imati ključnu ulogu u organizaciji, sirenju i izgradnji mreže okružnih ureda za osiguranje na teritoriju cijele zemlje.²⁹

Godine 1922. raspisan je natječaj za idejni projekt zgrade SUZOR-a u Zagrebu, na kojem je prvu nagradu osvojio Rudolf Lubynski.³⁰ Zgrada SUZOR-a u Mihanovićevoj ulici izgrađena je i otvorena šest godina nakon natječaja, 1928. godine. Godinu dana kasnije raspisan je natječaj za idejni projekt OUZOR-a u Beogradu, na kojem je prvu nagradu osvojio Lavoslav Horvat, prema čijem je rješenju sa „značajnim promjenama na proceljima zgrada i izgrađena 1932. godine”.³¹ Nakon toga slijedila je izgradnja OUZOR-a i u drugim banovinskim središtima pa je osiguranje postalo dostupno većem broju radnika. Među ostalima, nakon izgradnje 1934. godine počeo je s radom i OUZOR u Skopju.

Osnovan u Zagrebu, SUZOR je bio pod utjecajem i istovremeno je utjecao na zagrebačku sredinu, i to u okviru u kojem je kreirao svoju politiku i postavljao društvene ciljeve. Zagreb nakon Prvoga svjetskog rata, izgubivši status centra makar formalne autonomije u sklopu Austro-Ugarske Monarhije, „gubi i podlogu javne izgradnje, osim, još donekle, na području rasadnje kapitala (banke), te prosvjete i higijenskog standarda”.³² Nova situacija negativno se odrazila na arhitekturu, međutim, kako navodi Ž. Čorak, donijela je sa sobom i pozitivne promjene. Prvo, stvorila se pogodna klima za racionalizaciju arhitektonskih oblika i, drugo, pojavila se izrazita prisutnost socijalne problematike u javnoj, posebno arhitektonskoj svijesti.³³ SUZOR, koji je osnovan kako bi se brinuo o unaprjeđenju radničkog osiguranja³⁴, povjerit će projekti-

SL 5. TRG OSLOBOĐENJA, GENERALNI REGULACIONI PLAN 1929.: 1 – BANOVINSKA SKUPŠTINA, 2 – GRADSKA PRAVA, 3 – OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA, 4 – ŽELJEZNIČKO SJEDIŠTE, 5 – SJEDIŠTE VOJSKE, 17 – TRGOVAČKA KOMORA I AKADEMIJA, 18 – TEHNIČKA UPRAVA I SEKCIJE, 38 – UCITELJSKI DOM

FIG. 5. LIBERATION SQUARE, GENERAL REGULATION PLAN 1929: 1 – COUNTY ADMINISTRATION, 2 – CITY GOVERNMENT, 3 – SOCIAL SECURITY DISTRICT OFFICE, 4 – RAILWAY HEADQUARTERS, 5 – ARMY HEADQUARTERS, 17 – CHAMBER OF COMMERCE AND ACADEMY, 18 – ENGINEERING ADMINISTRATION AND DIVISIONS, 38 – TEACHERS' CENTRE

21 GRČEV, 2003: 200

22 GRČEV, 2003: 205

23 GRČEV, 2003: 201

24 MUTNIAKOVIC, 1976: 9

25 IVANOVSKI, 2014: 31

26 PUJIĆ, 2008: 81

27 MILENKOVIC, 1981: 210

28 <http://www.daz.hr/vodic/f-zdravstvo-i-socijalne-ustanove> [16.4.2014.]

29 <http://www.zso.gov.rs/istorijat.htm> [20.5.2014.]

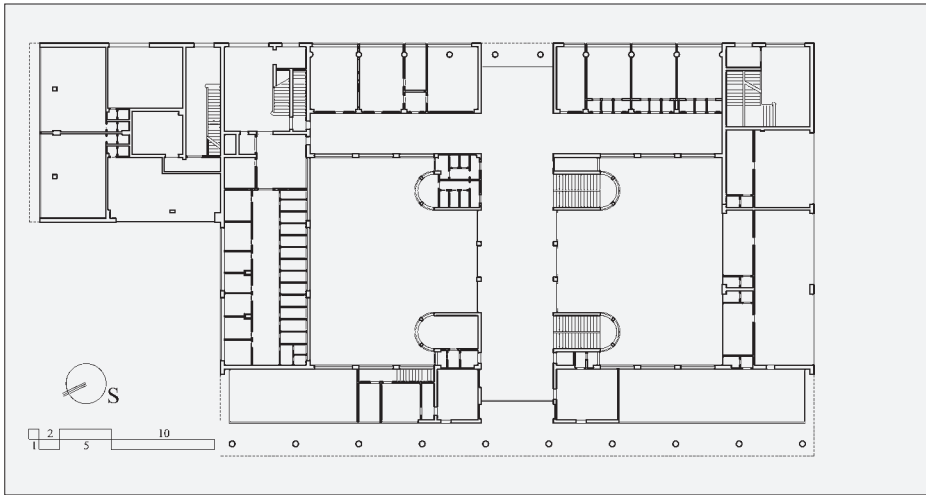
30 <http://www.mirovinsko.hr/default.aspx?id=1347> [18.5.2014.]

31 PALADINO, 2012: 310-327

32 ČORAK, 1981: 41

33 ČORAK, 1981: 42-44

34 U sačuvanim dokumentima vezanim za izgradnju OUZOR-a u Skopju može se ustvrditi čvrsto socijalno opredjeljenje i aktivnost SUZOR-a u uspostavljanju prakse radničkog osiguranja. [AMPOS/b, 1932: 3]

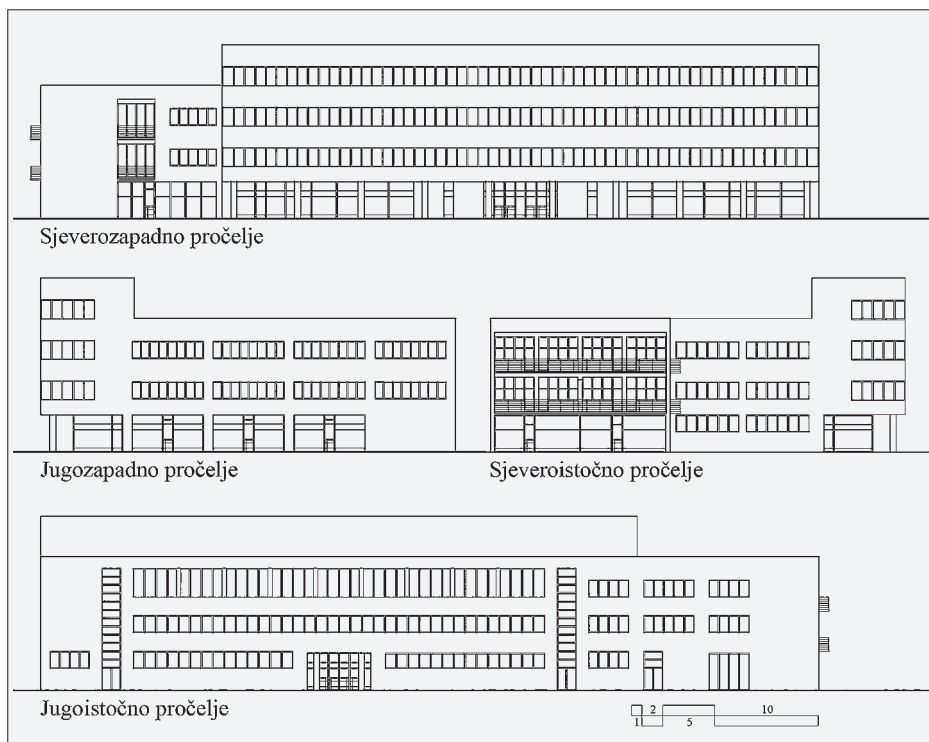
SL. 6. D. IBLER I D. GALIC: OUZOR U SKOPJU, TLOCRT PRIZEMLJA, 1934.

FIG. 6. D. IBLER AND D. GALIC: SSDO IN SKOPJE, GROUND-FLOOR PLAN, 1934

ranje najvećeg broja zgrada upravo zagrebackim arhitektima³⁵ koji u svojim projektima vode brigu o socijalnim problemima. Svojim angažmanom i inicijativama, putem kojih su pokušavali utjecati na socijalna pitanja kod šire javnosti, isticali su se arhitekti i umjetnici iz grupe „Zemlja”.³⁶ Arhitekt Ibler u cijelosti je posvećen socijalnim pitanjima pa sudjeluje na gotovo svim arhitektonskim natjecanjima koje je raspisivao SUZOR. Godine 1922. sudjeluje na natjecanju za zgradu SUZOR-a u Zagrebu, 1930. godine projektira OUZOR u Mostaru, godinu dana kasnije OUZOR u Skopju³⁷, 1935. godine osvaja prvu nagradu na na-

SL. 7. D. IBLER I D. GALIC: OUZOR U SKOPJU, PROČELJA, 1934.

FIG. 7. D. IBLER AND D. GALIC: SSDO IN SKOPJE, ELEVATIONS, 1934

tjecaju za OUZOR u Osijeku i 1937. godine OUZOR u Sarajevu, na kojem je nagrađen otkupom.³⁸

OUZOR u Skopju jedan je od svega nekoliko Iblerovih građevina izvedenih izvan Hrvatske. Usprkos radu na projektima i sudionstvu na velikom broju arhitektonskih natjecanja tijekom cijeloga stvaralačkog razdoblja, Ibler nije imao velikoga uspjeha u realizaciji svojih projekata izvan hrvatskih granica. U ovome smislu Skopje predstavlja važnu zemljopisnu odrednicu u njegovu stvaralaštvu³⁹, a SUZOR je bitan podržavatelj njegova stvaralaštva. Usto, suprotno negativnim iskustvima SUZOR-a i hrvatskih arhitekata s obzirom na promjene projekta tijekom izvedbe u drugim sredinama, zgrada je u potpunosti izvedena suglasno projektnoj dokumentaciji.

PROSTORNO OBLIKOVNE, FUNKCIONALNE I KONSTRUKTIVNE KARAKTERISTIKE ZGRADE

SPATIAL AND DESIGN, FUNCTIONAL AND STRUCTURAL FEATURES OF THE BUILDING

Zgrada OUZOR-a nalazi se u užem središtu grada Skopja (Sl. 3.), u okruženju zgrada javnih institucija i uređenih javnih površina. Na zapadu je Skupština Republike Makedonije (1938.), nekadašnja Banovinska skupština, na istoku Savez sindikata Makedonije (1958.), na sjeveru park 'Žena borec' i na jugu poslovne i stambeno-poslovne građevine izgrađene nakon velikoga potresa 1963. godine. Položaj zgrade određen je Generalnim regulacionim planom iz 1929. godine. Suglasno planu, zgrada se nalazila na južnom rubu novopredviđenoga državnog središta – Trga oslobođenja (Sl. 5.), u grupi s ostalim važnim institucijama i sjeverno od neizgrađene slobodne površine. Projektom su prostorno oblikovanje, razmještaj sadržaja i ulazi bili prilagođeni postojećim prometnim i pješčakim tokovima, kao i otvorenim javnim površinama i susjednim građevinama u neposrednom okruženju, koji su predviđeni planom.⁴⁰

³⁵ „U Zagrebu kao centru oformila se koncentracija arhitekata izvanrednog formata, koji već u prvim svojim radovima deklariraju prihvaćanje načela moderne arhitekture, koji napokon i sami grade ta načela.” [PREMERL, 1975: 26]

³⁶ „Prisutnost arhitekata u 'Zemlji' moramo objasniti socijalnim aspektima društvene problematike, dakle više idejnim stavovima o humanom građenju iz kojih će onda izvirati i način njihova stvaralačkog pristupa aktualnim zadacima građenja.” [PREMERL, 1979: 30]; „Arhitektura u 'Zemlji' dio je moderne hrvatske arhitekture, dostatan da je predstavi u vremenu kad je, u začudjućim razmjerima, bez razmaka i zaostajanja sudjelovala u najsuvremenijim svjetskim zbivanjima.” [ČORAK, 1987: 57]; 'Zemlju' su činili mladi lijevo orijentirani umjetnici, slikari, kipari i arhitekti te ona naglašava socijalnu funkciju umjetnosti. [ŠEGVIĆ, 1987: 17; ŠIMETIN ŠEGVIĆ, 2012: 325]

³⁷ Od sačuvane dokumentacije povezane s izgradnjom može se potvrditi da je izrada projekta sigurno okončana

Objekt je, kako navodi Ž. Čorak, „... u isto vrijeme morao razdvajati i spajati; razdvajajući samim dugim potezom svoga (četverostranog) tijela, spajao je sedam metara širokim prolazom, koji je počinjao na jednoj strani zgrade, te je, prolazeći sredinom unutrašnjeg dvorišta, izlazio na drugoj”.⁴¹ Od izgradnje do danas neposredno okruženje više je puta promijenjeno, izgradnjom u susjedstvu i prenamjenom slobodnih površina, zbog čega se, kako navodi Čorak, „[danas] ne mogu očitati njegove prave urbanističke intencije”.⁴² Ipak, analiziramo li fizičko okruženje (Sl. 2.), možemo potvrditi intenciju da se gabaritom i položajem susjedne zgrade pomno prilagođavaju OUZOR-u, pa je time tijekom vremena kontinuirano potvrđivano njezino značenje u gradograditeljskom smislu.

Zgrada ima ortogonalni tlocrt napravljen od dva osnovna dijela – veliki pravokutnik dimenzija 56,5×40 metara i kvadratni dio s dužinom stranica od 17,5 metara (Sl. 6.). Na kraćemu, sjeveroistočnom pročelju velikoga pravokutnika dodan je kvadratni dio koji je postavljen u liniji s jugoistočnim pročeljem. Duža pročelja velikoga pravokutnika orijentirana su prema jugoistoku i sjeverozapadu. Po vertikali zgrada ima podrum, prizemlje i tri kata, pri čemu treći kat zahvaća samo sjeverozapadnu stranicu velikog pravokutnika (Sl. 8. i 9.). U veliki pravokutni dio smjestene su kao posebne programske grupe: u prizemlju lokali i ambulante; na prvom katu prostorije radničke komore i ambulante; na drugom katu terapija i stacionar i na trećem katu administracija okružnog ureda. U središnjem dijelu pravokutnika otvoreno je dvorište s dužinom 40 i širine 20 metara, prema kojemu su orijentirane horizontalne komunikacije i najveći dio sporednih prostorija. Ovaj je prostor u prizemnoj razini podijeljen središnjim prolazom koji povezuje dva glavna ulaza. Na bokovima prolaza u prostoru dvorišta nalaze se glavna stubišta kroz koja se pristupa različitim sadržajima po katovima. Pored glavnih, na kutovima velikoga pravokutnika na jugoistočnome pročelju nalaze se spo-

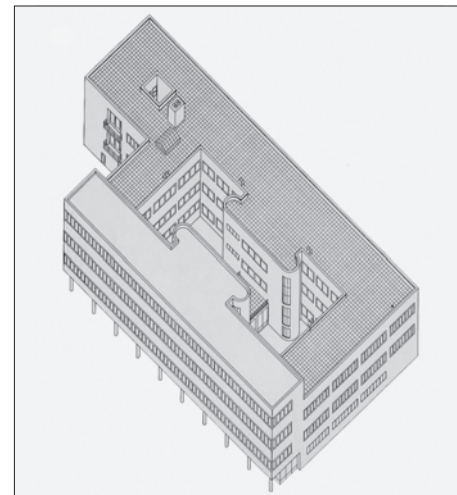
redni ulazi sa stubištima: jedan za pristup do servisnih prostorija (kotlovnica, pranje i glačanje rublja) i instalacijski prostor u podrumu te drugi za pristup u ambulantni dio na prvome katu. U kvadratni dio zgrade ulazi se s jugoistočne strane. U ovome su dijelu smještene ostave u podrumskoj razini, lokali u prizemlju i stanovi namještenika na prvom i drugom katu. U sredini kvadratne osnove smješteno je pravokutno dvorište s dimenzijom 5×4 metra. Stanovi namještenika, po dva na katu, sastoje se od četiri prostorije za boravak s pratećim sadržajima.

Pročelja zgrade (Sl. 7.) lišena su plastične dekoracije, u korist slobode pozicioniranja otvora prema unutarnjem programu. Oblikovanje se postiže konstruktivnim elementima, ritmom otvora, ravnim površinama i volumenima različitih sadržaja. Sjeverozapadno pročelje (Sl. 14.) ima povučeni trijem na kružnim stupovima u prizemlju, iznad kojeg je postavljen najviši volumen zgrade, označen kontinuiranim prozorskim lentama što prelaze preko kutova jugozapadnog i sjeveroistočnog pročelja. Na suprotnoj strani, površina jugoistočnog pročelja (Sl. 14.) podijeljena je horizontalno, s prozorskim trakama, i vertikalno, sa staklenim površinama koje osvjetljavaju sporedna stubišta. Na drugome katu ovoga pročelja nalazi se uvučena terasa s kružnim stupovima.

Konstrukcija zgrade je skeletna, s armirano-betonskim stupovima, gredama i montažnim rebrastim pločama, pri čemu je očita disciplinirana postava konstruktivnih elemenata. „Sloboda tlocrtnog rasporeda i mogućnost adaptacije neovisni su o konstrukciji. Ovu mogućnost pruža armirani beton kao temeljni građevni materijal, ali i zahtjevi za zadovoljenjem funkcije. Prostorni koncept zgrade omogućuje njeno ispravno funkcioniranje, u kojem su funkcija i konstrukcija nedjeljivi.”⁴³ Uporaba skeletne konstrukcije omogućila je punu slobodu u podjeli i organizaciji unutarnjeg prostora, a uzrokovala je i promjenu dotad usvojenih tehnika i tehnologija gradnje.

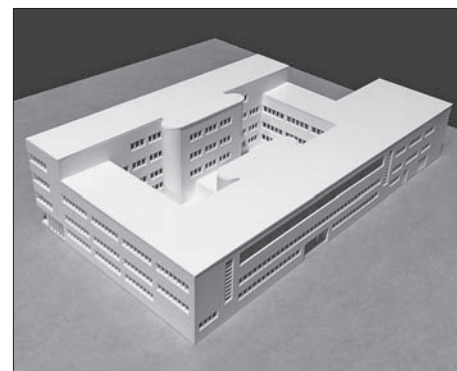
Zgrada je opremljena sa u to doba najsuvremenijim instalacijama i uredajima, kao što su: kotlovnica za toplu vodu i grijanje, električni agregat, trafostanica i telefonska centrala. Kad je riječ o tehničkim instalacijama, Ibler uvodi nekoliko novih i inovativnih rješenja. Zanimljivo je rješenje tehničkog prostora na podrumskoj razini, kroz koji su provedene električne i strojne instalacije do svih prostorija na gornjim katovima. Na vanjskim i unutarnjim otvorima ugrađena je tada tehnički najsuvremenija stolarija izrađena u za grebačkom poduzeću Filipčić i Strmski.⁴⁴ Kako navodi Ž. Čorak, „u enterijerima ovog objekta prvog su puta u Jugoslaviji izvedena glatka vrata (vrata bez uklada)”.⁴⁵

Od izgradnje do danas zgrada je više puta prenamjenjivana i adaptirana za funkcije

SL. 8. D. IBLER I D. GALIC: OUZOR U SKOPJU, AKSONOMETRIJA, STANJE 1980-IH
FIG. 8. D. IBLER AND D. GALIC: SSDO IN SKOPJE, AXONOMETRIC PROJECTION, 1980S

SL. 9. D. IBLER I D. GALIC: OUZOR U SKOPJU, MAKETA, STANJE 1980-IH
FIG. 9. D. IBLER AND D. GALIC: SSDO IN SKOPJE, SCALE MODEL, 1980S

prije kolovoza 1931. godine, kada je raspisana licitacija za izgradnju. [AMPOS/c]

38 Više o Iblerovim projektima: ČORAK, 1981; i PREMERL, 1990.

39 U Skopju Ibler je projektirao i Tvornicu alkaloida, koja je izvedena 1935. [ČORAK, 1981: 159]

40 „Iz formalno tipološkog aspekta posmatrano, zgrada OUZOR-a reinterpretila karakteristike urbanog bloka, kao jedinstvena kuća 'superblok', koja putem raščlanjivanja volumena dozivlja moderno transponiranje.” [GEORGIEVSKI, 1986: 59]

41 ČORAK, 1981: 147

42 ČORAK, 1981: 147

43 PREMERL, 1976.a: 18

44 AMPOS/d

45 ČORAK, 1981: 150; AMPOS/e

SL. 10. D. IBLER I D. GALIC: GINEKOLOŠKO-AKUŠERSKA KLINIKA U SKOPJU, KRAJEM 1950-IH
FIG. 10. D. IBLER AND D. GALIC: POLICLINIC FOR GYNAECOLOGY AND OBSTETRICS IN SKOPJE, LATE 1950S

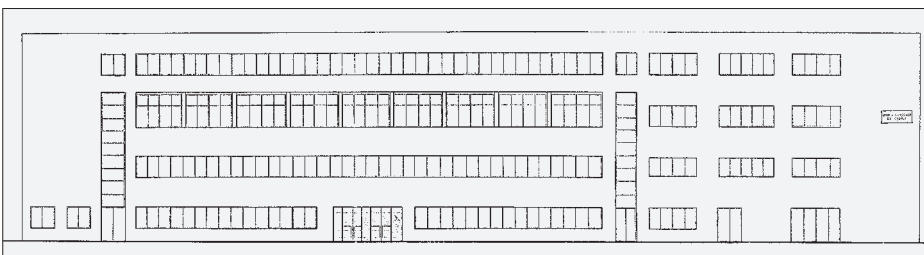
SL. 11. D. IBLER I D. GALIC: REGIJSKA OPĆA BOLNICA U SKOPJU, POČETKOM 1990-IH
FIG. 11. D. IBLER AND D. GALIC: REGIONAL GENERAL HOSPITAL IN SKOPJE, EARLY 1990S

zdravstvenih ustanova.⁴⁶ Od 1953. do 1962. godine prenamijenjena je u Ginekološko-akušersku kliniku. Prenamjenom je izvedena adaptacija postojećih prostorija suglasno novim potrebama, bez većih građevinskih zahvata i, uglavnom, otvaranjem novih ili zatvaranjem postojećih unutrašnjih vrata. O tome nam svjedoči fotografija s kraja 1950-ih godina (Sl. 10.).

Krajem 1960. godine izrađen je projekt za nadogradnju i adaptaciju zgrade, kojim je predviđena izgradnja trećega kata iznad postojeće neprohodne terase i dogradnja dva kata iznad središnjeg prolaza koji dijeli unutrašnje dvorište, te prenamjena velikoga dijela unutrašnjeg prostora suglasno potrebama za prenamjenu od ginekološko-akušerske klinike u opću bolnicu. Premda je projektant prepoznao kvalitete zgrade i izradi projekta pristupio s ocjenom da je „zgrada u okolini dominantna po svome arhitektonskom konceptu i oblikovanju”, smatrajući da se kao krajnji cilj „nameće potreba od sačuvanja spoljašnjeg izgleda i arhitekture” – nove opsežne sadržaje nije mogao smjestiti a da ne naruši arhitekturu zgrade, što se vidi u sačuvanim grafičkim priložima (Sl. 12.).⁴⁷ Realizacija projekta nije započela, a nakon velikog potresa u Skopju 1963. godine, ideja o dogradnji trećega kata napuštena je i zgrada je sačuvala postojeći izgled.

A 1962. godine građevina je prenamijenjena u Regijsku opću bolnicu. U tome razdoblju izvedeni su prvi značajni građevni zahvati radi prilagodavanja prostora za novu funkciju, no suglasno s projektom iz 1960. godine.

SL. 12. PROJEKT ZA NADOGRAĐNJU ZGRADE IZ 1960., JUGOISTOČNO I JUGOZAPADNO PROČELJE
FIG. 12. ADDITION ONTO THE BUILDING, DESIGN FROM 1960, SOUTHEASTERN AND SOUTHWESTERN ELEVATIONS

Lokali na prizemnoj razini prenamijenjeni su u dijagnostičke i liječničke odjele, sala sa šalterima i sala radničkih sindikata na prvom nivou pregrađene su i prenamijenjene u bolničke sobe, a sala za računovodstvo i knjigovodstvo na trećem nivou pregrađena je i prenamijenjena u dječji odjel. Prenamjenom prostora i prostorije različitih funkcija (okružni ured, ambulanta, terapija i radnička komora), koje su prvobitnim projektom zbog svoje prirode bile fizički izdvojene, međusobno su povezane, čime je promijenjen režim kretanja po razinama i otvorenost zgrade za posjetitelje. Glavni ulaz ispod trijema sa stupovima, orijentiran prema otvorenoj površini sjeverno od zgrade, postao je sporedan ekonomski ulaz (danas potpuno zatvoren). Ulaz na jugoistočnom pročelju postao je glavni ulaz za pacijente i liječničko osoblje s visokim nivoom ograničenja. Time je nestala uloga prolaza za spajanje otvorenih površina na objema stranama zgrade. Prostor lokala koji je bio orijentiran prema van, zazidavanjem otvora postao je dio unutarnje prostorne organizacije, čime je dojam povezanosti s okolinom nestao, a uloga trijema na stupovima ostala je samo oblikovna (Sl. 13.). Prenamjenom su stanovi namještenika preuređeni u administrativni prostor, na jugoistočnoj strani prvoga kata ureden je kirurški blok, a izgrađene su i prizemne dogradnje u unutarnjem dvorištu.

Krajem 1960-ih, u sklopu velike obnove grada koja je počela nakon velikog potresa 1963. godine, izvedena je prva rekonstrukcija pročelja. Na vanjskim pročeljima, iznad prvobitne žbuke obojene crvenom bojom, postavljene su crvene keramičke pločice malih dimenzija 3/3 cm (Sl. 11.), pa je zgrada izgubila dotad prepoznatljiv izgled.⁴⁸ Godine 1974., kada su izvršene nove promjene na tlocrtu (Sl. 15.), Regijska bolnica ušla je u sastav novoosnovane ustanove Gradska bolnica Skopje s više zdravstvenih sadržaja. Otada je poznata kao Gradska bolnica.⁴⁹

Godine 1996. zgrada je službeno prepoznata kao značajno materijalno kulturno naslijeđe i

rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Skopja proglašena je spomenikom kulture, s obrazloženjem da se „radi o prvom predstavniku moderne arhitekture u Makedoniji”.⁵⁰ Rješenjem se utvrđuje drugi stupanj zaštite, koji se ostvaruje „sačuvanjem prvobitnog stanja”.⁵¹ Samo šest godina kasnije, 2002. godine, izvedena je druga rekonstrukcija pročelja. Pročelja su presvučena keramičkim pločicama dimenzija 60/60 cm, prikvačenim na potkonstrukciju od čeličnih profila, a originalna drvena stolarija zamijenjena je plastičnom (Sl. 16.). Suprotno rješenju za očuvanje prvobitnog stanja i široko prihvaćenim, u arhitektonskim krugovima, preporukama Venecijske povelje⁵², pročelja su obrađena materijalima koji nisu originalni i primjereni, čime je smanjena arhitektonska vrijednost zgrade. Ovaj zahvat na pročelju bio je kulminacija kontinuiranih arhitektonskih promjena na tlocrtima i pročeljima zgrade OUZOR-a.

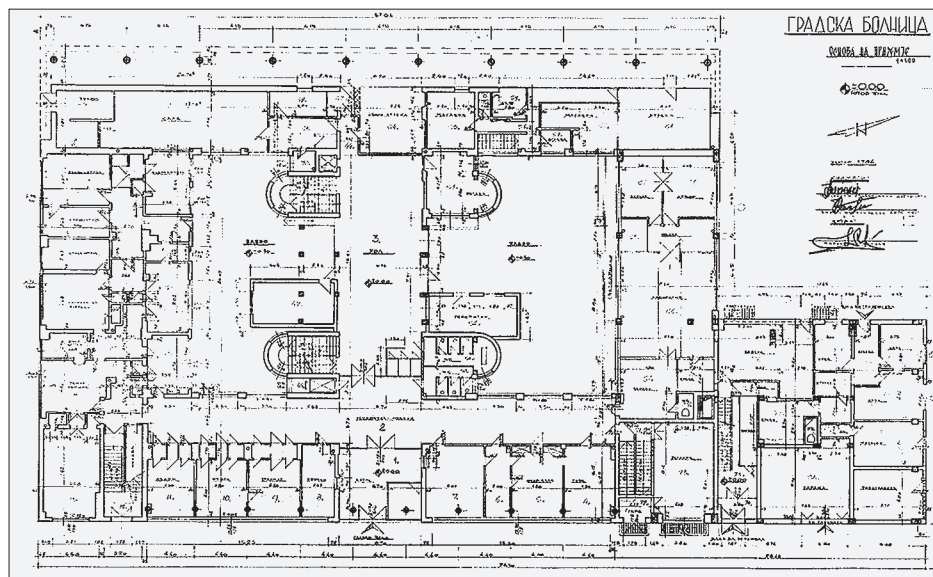
A 2009. godine na zahtjev menadžmenta SBKB-a i uz dozvolu Ministarstva zdravlja napravljen je Elaborat za revalorizaciju spomenika kulture Gradska bolnica sa strane KCS-a. U tijeku izrade elaborata, kako navode njeni autori, utvrđeno je da „objekt ispunjava uvjete i kriterije da i dalje ostane zaštićeno kulturno naslijeđe”.⁵³ U objašnjenju se navodi: „Zgrada Gradske bolnice zauzima istaknuto

mjesto u povijesti suvremene arhitekture u Republici Makedoniji zbog toga što je jedan od najznačajnijih objekata izgrađenih na temelju principa funkcionalizma, u kojemu su sublimirane ideje Evropske moderne, od koje se kasnije razvija internacionalni stil, i to je prvi objekt u našoj državi na kojem je moderna primijenjena.”⁵⁴ Revalorizacijom se potvrđuje drugi stupanj zaštite, utvrđen rješenjem iz 1996. godine, međutim stupanj zaštite revalorizacijom je zapravo smanjen zbog novih mjera zaštite koje sadrži ‘drugi stupanj’, a koje su određene Zakonom o zaštiti kulturnog naslijeđa⁵⁵ iz 2004. godine. Novim režimom zaštite, između ostalih mjera, „dozvoljava se dogradnja i nadgradnja za potrebe bolnice s kojima se neće promijeniti spoljašnji izgled objekta; izvođenje građevinskih intervencija u unutarnjem dvorištu sa adaptacijom postojećeg prostora za potrebe bolnice, zaštitne nastrešnice dvorišta i liftovske kucice; i izvedba nastrešnice ispred glavnog ulaza objekta zbog prikladnog prijema pacijenata”.⁵⁶

SL 13. D. IBLER I D. GALIC: REGIJSKA OPĆA BOLNICA U SKOPJU, POČETKOM 1970-IH
FIG. 13. D. IBLER AND D. GALIC: REGIONAL GENERAL HOSPITAL IN SKOPJE, EARLY 1970S

SL 14. D. IBLER I D. GALIC: OUZOR U SKOPJU 2014.: 1 – SJEVEROZAPADNO PROČELJE, 2 – JUGOISTOČNO PROČELJE
FIG. 14. D. IBLER AND D. GALIC: SSDO IN SKOPJE, 2014: 1 – NORTHWESTERN FACADE, 2 – SOUTHEASTERN FACADE

SL 15. D. IBLER I D. GALIC: REGIJSKA OPĆA BOLNICA U SKOPJU, SNIMKA STANJA 1982.
FIG. 15. D. IBLER AND D. GALIC: REGIONAL GENERAL HOSPITAL IN SKOPJE, 1982

46 Nije poznato je li D. Ibler konzultiran o izmjenama građevine nakon rata, kada je prenamijenjena od OUZOR-a u Ginekološko-akusersku bolnicu.

47 SBKB

48 Pročelja unutarnjeg dvorišta nisu bila dio ove rekonstrukcije i zadržala su prvobitnu obradu.

49 Godine 2001. građevina je preimenovana u Specijalnu bolnicu kirurških bolesti, a od 2008. do danas nosi naziv Klinika kirurških bolesti „Sv. Naum Ohridski”.

50 KGS/a

51 KGS/a

52 http://www.international.icomos.org/charters/venice_e.pdf [16.4.2014.]

53 KCS/b

54 KCS/b

55 SV br. 20/04 i 115/07

56 KCS/b

SL. 16. D. IBLER I D. GALIC: SPECIJALNA BOLNICA KIRURSKIH BOLESTI „SV. NAUM OHRIDSKI” U SKOPJU, 2008.

FIG. 16. D. IBLER AND D. GALIC: SPECIALIZED HOSPITAL FOR SURGERY "ST NAUM OHRIDSKI" IN SKOPJE, 2008

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Zgrada OUZOR-a u Skopju vrijedno je ostvarenje hrvatske arhitekture, njenih dostignuća i avangardnosti u međuratnom razdoblju⁵⁷, kao i njenih arhitekata „opredijeljenih i posvećenih socijalnim pitanjima koje pokušavaju rješavati”. Ne opredjeljenje prihvaćanjem stilskih odrednica, nego opredjeljenje zbog vjerovanja u mogućnosti koje arhitektura posjeduje i ciljeve koji se arhitekturom mogu ostvariti. Arhitektura koja može pomoći rješavanju društvenih i socijalnih prilika.⁵⁸

Zahvaljujući analizi i obradi skupljenih originalnih grafičkih i pisanih dokumenata znanstvenoj je javnosti predstavljen važan dio Iblerova opusa. Zgrada OUZOR-a u Skopju ima značajno mjesto u Iblerovu stvaralaštvu upravo zbog činjenice da je to jedna od malobrojnih Iblerovih izvedenih građevina izvan hrvatskih granica koja dosad nije sustavno obrađena i koja do danas nije bila u cijelosti dostupna.⁵⁹

Znanstvenoj javnosti predstavljene su informacije vezane za izgradnju i stanje zgrade nakon otvaranja, a prikazane su i promjene tijekom njezina korištenja, kao i kvalitete

koje posjeduje. U ovome smislu članak potvrđuje veliku moć programske transformacije zgrade, koja je očita tijekom čitavog razdoblja njena korištenja, ali i apsorpciju negativnih prostornih promjena koje su dokaz njenih kvaliteta u projektantskom pristupu i korištenju mogućnosti što su ih tijekom izgradnje pružale tada avangardne tehnike. Nakon 81 godine od izgradnje, koliko god nam smetaju promjene u tlocrtu – npr.: blokiranje prolaza koji dijeli dvorište i spaja duže strane zgrade, promijenjen odnos prema okolini prenamjenom lokala u prizemlju u bolničke prostore, dogradnja prizemlja na štetu dvorišta i promjene na pročeljima i unutrašnjosti – ipak ostaje izvanredan dojam lakoće kretanja kroz prostor, udobnost širokih i osvijetljenih prolaza, volumen praznoga (dvorišta) u odnosu s izgrađenim, postojani kontakt unutrašnjosti s okruženjem, osjećaj sebe u odnosu na zgradu i izvrsna kvaliteta prvobitno ugrađenih nasuprot promijenjenih materijala.

Iblerov OUZOR i Tvornica alkaloida prve su i jedine realizirane građevine hrvatskih arhitekata u Skopju u međuratnom razdoblju. Nakon Drugoga svjetskog rata hrvatski su arhitekti sa svojim projektima bili često zastupljeni u Skopju. Godine 1949. Stanko Kliska izvodi zgradu Državne bolnice; Antun Ulrich, koji boravi u Skopju od 1949. do 1953. godine kao profesor na Tehničkom fakultetu, izvodi u Skopju 1949. godine Državni studentski dom. A 1955. godine Slavko Löwy izvodi elitni gradski hotel „Skoplje”; Vlado Antolić i Egon Steinmann Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij”, a Ivan Vitić administrativnu zgradu „Automakedonija”. Još dugo nakon izgradnje arhitektura OUZOR-a bit će polazište arhitekata koji rade u Skopju i utjecat će na razvoj poslijeratne moderne arhitekture. U ovome smislu, članak će biti temelj za daljnja istraživanja Iblerove arhitekture radi utvrđivanja njezina značenja u promoviranju ideja moderne arhitekture u Skopju i regiji.

⁵⁷ „Moderna se arhitektura u Hrvatskoj, posebno u Zagrebu, javlja već na početku dvadesetih godina, relativno rano, potvrđujući se sama svojom vrijednošću i ustrajnim djelovanjem šezdesetak naprednih, angažiranih i sposobnih arhitekata koji su misao moderne arhitekture prenijeli u našu sredinu i ostvarili je opsežnim i značajnim djelom.” [PREMERL, 1986: 15]; „U njemu [Zagrebu] brojna generacija naprednih novih arhitekata, ... projektirajući afirmira svoje stavove o prostornim i oblikovnim pitanjima, ekonomičnosti građenja i socijalnom aspektu nove suvremene arhitekture nužne za bolji život.” [RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2007: 19]

⁵⁸ ŠERMAN, 2009: 333

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BAKALČEV, M. (1986.), *Prilog kon modernata vo Skopje*, „Informator na Sojuzot na drustvata na arhitektite na Makedonija”, 12 (30-32): 58-59, Skopje
2. BAKALČEV, M. (2004.), *Domuvanje kako urban fragment na primerot na Skopje*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij”, Skopje
3. ČORAK, Ž. (1981.), *U funkciji znaka: Drago Ibler i hrvatska arhitektura između dva rata*, Studije i monografije Instituta za povijest umjetnosti, Zagreb
4. ČORAK, Ž. (1987.), *Grupa „Zemlja” i hrvatska arhitektura između dva rata*, „Arhitektura”, 40 (200-203): 53-57, Zagreb
5. DOMLIJAN, Ž. (1986.), *Arhitektura XX stoljeca u Hrvatskoj*, u: *Umjetnost na tlu Jugoslavije – Arhitektura XX stoljeca*, Beograd-Zagreb-Mostar
6. GEORGIEVSKI, Lj. (1986.), *Drago Ibler OUZOR*, Skopje, „Informator na Sojuzot na drustvata na arhitektite na Makedonija”, 12 (30-32): 59-62, Skopje
7. GRČEV, K. (2003.), *Arhitektonskite stilovi vo makedonskata arhitektura od krajot na 19 vek i periodot megju dvete svetski vojni*, Institut za folklor „Marko Cepenkov”, Skopje
8. IVANOVSKI, J., et al. (2014.), *Findings: Macedonian pavilion 14th International Architecture Exhibition – La Biennale di Venecija 2014*, Mladinski kulturen centar, Skopje
9. KONSTANTINOVSKI, Gj. (2001.), *Graditelite vo Makedonija : XVIII-XX vek*, Tabernakul, Skopje
10. KOROBAR, V. (2014.), *Sto godini od početokot na sovremenoto urbanističko planiranje na Skopje*, „Presing”, 3 (18): 22-26, Skopje
11. KRLEŽA, M. (1992.), *Slučaj arhitekta Iblera*, u: *O hrvatskoj arhitekturi: napisi, eseji, polemike, studije* [odabrao: ŠEGVIĆ, N.], Arhitektonski fakultet, 7-8, Zagreb
12. MARINA, O.; KARANAKOV, B. (2014.), *Skopje modeli na grad*, Grad Skopje, Skopje
13. MIHAJLOVIĆ, J. (1929.), *Regulacioni plan Skoplja*, „Skopski glasnik”, 1 (28): 1-9, Skopje
14. MILENKOVIC, T. (1981.), *Privremeno radničko zakonodavstvo u Jugoslaviji – od kraja Prvog svetskog rata do donošenja Vidovdanskog ustava*, u: Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU, 11: 210, Zagreb
15. MUTNJAKOVIĆ, A. (1959.), *Arhitekti u ‘Zemlji’*, „Čovjek i prostor”, 5 (90): 7, Zagreb
16. MUTNJAKOVIĆ, A. (1976.), *Drago Ibler*, „Arhitektura”, 29 (158-159): 5-11, Zagreb
17. MUTNJAKOVIĆ, A. (1992.), *Arhitektonski odjel*, u: *O hrvatskoj arhitekturi: napisi, eseji, polemike, studije* [odabrao: ŠEGVIĆ, N.], Arhitektonski fakultet, 73, Zagreb
18. PALADINO, Z. (2006.), *Arhitekt Lavoslav Horvat i „Udruženje umjetnika Zemlja”*, „Prostor”, 14 (32/): 166-177, Zagreb

19. PALADINO, Z. (2012.), *Arhitektonski opus Lavoslava Horvata u Beogradu*, „Prostor”, 20 (2 /44/): 310-327, Zagreb
20. PENČIĆ, D. (2009.), *Skopje – An Architectural Guide*, Coalition for Sustainable Development, Skopje
21. PENČIĆ, D. (2011.), *Vlijanieto na urbanističkite planovi vrz diskontinuiranata prostoma tranzicija na gradot Skopje vo dvaesetiot vek*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij”, Skopje
22. PLANIĆ, S. (1932.), *Treba znati... Progres graditeljstva. Problemi savremene arhitekture*, Jugoslovenske stampe, Zagreb
23. POPOVSKI, J. [ur.] (1967.), *Skopje 1963*, Stamparski zavod „Ognjen Prica”, Zagreb
24. PREMERL, T. (1975.), *Zdravstveni projekti i projekti hrvatske meduratne arhitekture*, „Arhitektura”, 28 (152-153): 26-36, Zagreb
25. PREMERL, T. (1976.a), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*, „Arhitektura”, 29 (156-157): 12-40, Zagreb
26. PREMERL, T. (1976.b), *Pobjeda moderne*, „Arhitektura”, 29 (156-157): 41-54, Zagreb
27. PREMERL, T. (1979.), *Arhitektonska i društvena avangarda*, „Čovjek i prostor”, 25 (315-316): 30-31, Zagreb
28. PREMERL, T. (1986.), *Tragovi moderne u poslijeratnoj arhitekturi Hrvatske*, „Arhitektura”, 39 (196-199): 14-21, Zagreb
29. PREMERL, T. (1990.), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata – nova tradicija*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
30. PULJIZ, V. (2008.), *Mirovinski sustav*, u: *Socijalna politika Hrvatske* [ur.: PULJIZ, V.; BEŽOVAN, G.; MATKOVIĆ, T.; ŠUČUR, Z.; ZRINČAK, S.], Pravni fakultet, Zagreb
31. RADEVSKI, A.; PANOVSKI M.; DESKOV V. (2008.), *Macedonian Contemporary Architecture Re-discovered*, Asocijacija na arhitekti na Makedonija, Skopje
32. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2007.), *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih godina*, Školska knjiga, Zagreb
33. ROGINA, K. (1984.), *Arhitekt Drago Ibler, 1894-1964*, „Čovjek i prostor”, 30 (379): 8, Zagreb
34. ŠEĀVIĆ, N. (1981.), *Arhitektonska škola Drage Iblera*, „Čovjek i prostor”, 27 (6 /339/): 13, Zagreb
35. ŠEĀVIĆ, N. (1986.), *Stanje stvari, jedno viđenje 1945-1985*, „Arhitektura”, 39 (196-199): 118-128, Zagreb
36. ŠEĀVIĆ, N. (1987.), *Prilozi za definiranje pojma zagrebacka arhitektonska škola*, „Arhitektura”, 40 (200-203): 12-20, Zagreb
37. ŠEĀVIĆ, N. (1992.), *Arhitektonska ‘moderna’ u Hrvatskoj*, u: *O hrvatskoj arhitekturi: napisi, eseji, polemike, studije* [odabrao: ŠEĀVIĆ, N.], Arhitektonski fakultet , 66-69, Zagreb
38. ŠERMAN, K. (2009.), *Utjecaj Bauhaus na hrvatsku meduratnu arhitekturu*, „Prostor”, 17 (2 /38/): 328-335, Zagreb
39. ŠIMETIN ŠEĀVIĆ, N. (2012.), *Kulturni, socijalni i intelektualni aspekti zagrebacke arhitekture moderne: ozdravljenje budućnosti*, „Radovi Zavoda za hrvatsku povijest”, 51 (44): 303-345, Zagreb
40. TOKAREV, M. (2006.), *Stogodini moderna arhitektura – Kniga treća – Pridonesot na Makedonija i Jugoslavija (1918-1990)*, Skopje
41. TOMOVSKI, K.; PETKOVSKI, B. (2003.), *Arhitekturnata i monumentalnata umetnost vo Skopje megju dvete svetski vojni*, Muzej na grad Skopje, Skopje

IZVORI SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. Arhiv Makedonije – Područno odjeljenje Skopje, Ul. Moskovska 1, Skopje, Makedonija [AMPOS], Fond Gradskog poglavarstva AMPOS
2. Arhiva Makedonije, Kej 13 Noemvri bb, Skopje, Makedonija [AM], Fond Planovi AM
3. Arhiv Specijalne bolnice kirurških bolesti „Sv. Naum Ohridski”, Bul. 11 Oktomvri 53, Skopje, Makedonija [SBKB]
4. Arhiva Konzervatorskog centra Skopje, Ul. Josif Mihajlović 7, Skopje, Makedonija [KCS]
5. Arhiva Muzeja grada Skopja, Bul. M.H. Jasmin bb, Skopje, Makedonija [MGS], Fototeka MGS
6. Arhiva Sluzben vesnik na Republika Makedonija (Narodne Novine Republike Makedonije) [SV]

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

1. AMPOS 6.1.297.9/480-673 /a: Protokol komisijskog uvida, datiran 30.7.1934.
2. AMPOS 6.1.297.9/480-673 /b: Uvjeti licitacije, datiran kolovoz 1932.
3. AMPOS 6.1.297.9/480-673 /c: Opci građevinski uvjeti, datiran kolovoz 1931.
4. AMPOS 6.1.297.9/480-673 /d: Ugovor sklopljen između poduzeca Filipčić i Strmski iz Zagreba s jedne strane i SUZOR iz Zagreba s druge strane, datiran 28.10.1932.
5. AMPOS 6.1.297.9/480-673 /e: Troškovnik za stolarske radnje te dobavu i montažu okova, datiran 1.10.1932.
6. AMPOS 6.1.297.9/480-673 /f: Državen zavod za socijalno osiguravanje filijala Skopje (Državni ured socijalnog osiguranja podružnica Skopje), postojeće stanje 1949. – tlocrt podruma, prizemlja, prvog, drugog i trećeg kata; svi u mjerilu 1:100
7. AMPOS 6.1.297.9/480-673 /g: Okružni ured za osiguranje radnika Skopje, crtezi stolarije Filipčić i Strmski iz 1932., u mjerilu 1:1 i 1:10
8. AM 1.872.20-14: Generalni regulacioni plan Skopja, 1929., mjerilo 1:5000
9. SBKB: Ginekološko-akuserska klinika (Klinika za ginekologiju i porodiljstvo), Projekt za nadgradnju iz 1960. godine – tehnički opis, tlocrt prizemlja, prvog, drugog i trećeg kata, te južno, istočno, sjeverno i zapadno pročelje; svi u mjerilu 1:100
10. KCS/a: Rešenje za utvrđivanje svojstvo na spomenik na kulturata na zgradata na Gradska bolnica (Odluka kojom se zgradi Gradske bolnice utvrđuje status spomenika kulture), datiran 14.3.1996.
11. KCS/b: Elaborat za revalorizacija na spomenikot na kulturata „Zgradata na Gradska bolnica”, Skopje (Elaborat o revalorizaciji spomenika kul-

ture zgrade Gradske bolnice, Skopje), datiran 24.4.2009.

12. KCS/c: Rešenje za proglašavanje na „Zgradata na Gradska bolnica” vo Skopje za značajno kulturno nasledstvo (Odluka kojom se zgrada Gradske bolnice u Skopju proglašava vrijednim kulturnim naslijedom), datiran 1.6.2009.
13. MGS vl. br. 7729: Tiskana razglednica iz 1936.
14. SV br. 20/04
15. SV br. 115/07

INTERNETSKI IZVORI

INTERNET SOURCES

1. Vodić kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu [<http://www.daz.hr/vodic/f-zdravstvo-i-socijalne-ustanove> (16.4.2014.)]
2. Zavod za socijalno osiguranje, Beograd – povijest [<http://www.zso.gov.rs/istorijat.htm> (20.05.2014.)]
3. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje – povijesni pregled [<http://www.mirovinsko.hr/default.aspx?id=1347> (18.5.2014.)]
4. ICOMOS: The Venice Charter 1964 [http://www.international.icomos.org/charters/venice_e.pdf (16.4.2014.)]
5. <http://www.google.com/earth/index.html>

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- SL. 1. MGS
- SL. 2. Foto: autori
- SL. 3. <http://www.google.com/earth/index.html> > Google Earth 7.1.2.2041. (30.06.2009). Skopje, Macedonia. 41° 59' 33.92"N, 21° 26' 03.03"W, Eye alt 541m. NOAA, DigitalGlobe 2013. [3.3.2015]
- SL. 4. TOMOVSKI, 2003. (autorska obrada)
- SL. 5. AM
- SL. 6. Autori (na osnovi pronađenih dokumenata i osobnog premjera)
- SL. 7. Autori (na osnovi pronađenih dokumenata i osobnog premjera)
- SL. 8. GEORGIEVSKI, 1986: unutrašnja korica
- SL. 9. Foto: Maketa (Maketa je izložak Makedonskog paviljona na Međunarodnom arhitektonskom bijenalu u Veneciji 2014., koju su izradili S. Madzovski i M. Fidanovski.)
- SL. 10. POPOVSKI, 1965. (nepagirano)
- SL. 11. KONSTANTINOVSKI, 2001: 40
- SL. 12. SBKB
- SL. 13. ČORAK, 1981: 148
- SL. 14. Foto: autori
- SL. 15. GEORGIEVSKI, 1986: 61
- SL. 16. RADEVSKI, 2008. (nepagirano)

SAŽETAK

SUMMARY

SOCIAL SECURITY DISTRICT OFFICE IN SKOPJE DESIGNED BY THE ARCHITECT DRAGO IBLER, 1934

This paper aims to provide a comprehensive analysis of the Social Security District Office [SSDO] building in Skopje, the capital of Macedonia, built between 1932 and 1934. The analysis is based on the archive research of mostly unpublished documents, in the form of original graphic and textual supplements to the project, documents on the construction and use of the building, and documents issued by the state and local authorities. Furthermore, the building itself has been thoroughly surveyed in terms of its condition and measurements, and the interviews were conducted with the employees. The building was designed by the Croatian architects Drago Ibler (1894-1964) and Drago Galic (1907-1992) as collaborator. Starting from a comparative analysis of this building and other buildings built in Skopje at the time as well as from an analysis of this building within the context of the entire Ibler's architecture, this paper provides fresh insights into the significance of this building for the promotion of modern architectural principles in the region and a proof of Ibler's engagement with social issues.

Drago Ibler (born in Zagreb, 1894) was one of the leading figures of the 20th century Croatian architect. He finished his high-school education in 1913 in his hometown and subsequently enrolled in the Royal Polytechnic in Dresden where he graduated in 1921. He started his professional career in the Berlin-based studio of Hans Poelzig where he was introduced to expressionist architecture. In 1925 he designed a highly-acclaimed theatre department in the Pavilion of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on the World exhibition (EXPO'25) in Paris which helped him establish his reputation on the architectural scene. In 1926 he became a professor in the newly-founded architectural department of the Academy of Fine Arts in Zagreb. In 1929 Ibler together with a group of artists founded and headed an association called "Zemlja" until its end in 1935. In this period he adopted functionalist architectural principles and realized a large number of buildings for various pur-

poses. Those that certainly deserve to be singled out as an illustration of Ibler's active social engagement were social and healthcare facilities. At the time he designed and built quite a number of similar buildings: SSDO in Mostar (1930), the administration building of Hygienic Institute in Zagreb (1931), the high-school shelter in Zagreb (1931, unbuilt), SSDO in Skopje (1931) and SSDO in Osijek (1935, unbuilt). Between 1935 and 1964, Ibler designed and built a number of houses, residential and office buildings in Zagreb some of which are the building in Marticeva street (1936), Markulin house (1936), "Wooden high-rise building" and the building of the Executive Council of the Parliament, both built in 1958.

In the first half of the 20th century, Skopje experienced large territorial and economic changes which substantially affected its urban development. Until the beginning of the Balkan wars in 1912 and the fall of the Ottoman Empire to which Skopje territorially belonged, the city developed as a typical oriental city. After the Balkan wars, Skopje became a part of the Kingdom of Serbia and after World War I it was incorporated into the newly-established state called the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. A new phase of its development then began. In the new state the city's urban development was obviously marked by a tendency to get rid of the Ottoman traces and to modernize the city. Measures were undertaken to create new urban forms by spreading the urban areas to new territories and build new public buildings. The majority of public buildings of the period were designed in academic styles. This was largely due on one side to the official urban policy which aimed to establish the so-called "national style" and on the other to Classicist architecture which was favoured by the authorities. In such a context, the SSDO building stood in complete contrast to its immediate built environment. It was the first public structure in Skopje built on functionalist approach and the established Modernist principles. With this building Ibler introduced the "new architecture" to

Skopje by following the essential principles of new aesthetics: the purity of architectural vocabulary, smooth facades devoid of unnecessary details, a modern structure, and the building technology of the new age. This architecture is primarily rational and logical, designed to meet the requirements for healthy living. In this respect the SSDO building represents a real Modernist breakthrough. Until the beginning of World War II Modernism gradually became publicly known and was widely accepted as a dominant architectural style of the century. It is in this context that the significance of Ibler's work is assessed in this paper and seen as a valuable contribution to the formation of the city's contemporary image and the development of Modern architecture in Skopje in the period between the two World Wars and after World War II.

In the context of Ibler's professional work, the SSDO building deserves to be ranked as one of his remarkable achievements. Owing to his activities and initiative in the "Zemlja" association, Ibler had a major role in pursuing their goals: to raise public awareness of burning social issues that need to be addressed through modern architecture. With this building, Ibler proved his dedication to social issues. Besides, this building is one of his few projects built abroad. Despite the fact that he actively took part in numerous architectural competitions throughout his career and that his competition entries were often highly praised and awarded, he did not receive commissions from abroad. It is also worth mentioning that, unlike other Croatian architects whose projects were frequently modified or altered during construction in other countries, Ibler's building was entirely built in accordance with his design.

This paper throws light on a segment of Ibler's work which has not been systematically researched so far and which has been largely inaccessible. The established facts in this paper may serve as a basis for further research on Ibler's architecture with the aim to assess its significance in promoting the principles of Modern architecture in the region and in particular in Skopje and Macedonia.

**GORAN MICKOVSKI
VLADAN DJOKIĆ**

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

GORAN MICKOVSKI, arhitekt, asistent je na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij“ u Skopju. Autor je većeg broja izvedenih zgrada i sudionik mnogih međunarodnih izložaba, među kojima i Bijenale arhitekture u Veneciji 2014. godine.

Dr.sc. **VLADAN DJOKIĆ**, arhitekt, redovni je profesor na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu. Autor je više knjiga i znanstvenih radova iz područja urbanističkog planiranja i urbanističke morfologije.

GORAN MICKOVSKI, architect, assistant at the Faculty of Architecture of the Ss. Cyril and Methodius University of Skopje. He realized a great number of buildings and exhibited on many international exhibitions including the Architecture Biennale in Venice 2014.

VLADAN DJOKIĆ, Ph.D., architect, Full Professor at the Faculty of Architecture of the University of Belgrade. He is the author of books and scientific papers in urban planning and urban morphology.

